

DR. NEMES NAGY JÓZSEF

Enyedi György, a regionalista

Enyedi György tudományos pályafutásának diszciplináris jellemzése nem állítja könnyű feladat elé a véleményalkotót. A tisztelgő megemlékezésekben tudományterületek hosszú sora kerül elő. Sokunk számára Enyedi azonban mindenekelőtt *regionalista*, a hazai regionális tudomány megteremtésének, intézményesítésének, hazai és nemzetközi elismertetésének kiemelkedő alakja.

A következőkben igyekszem sorra venni azokat a momentumokat, amelyek ezt a megállapítást a hazai regionális tudományt intézményesítő és a létrejött keretek számos posztján nagy hatású, eredményes vezetőként irányító tudós *tudományszervezői aktivitásán túlmenően*, tudományos munkái, kutatói-kutatási szemlélete és kezdeményezései tükrében jelzik. Töredékes áttekintésem nem „történeti”, nem lineáris, nem az életpálya egyes szakaszai mentén fut (erről szerencsére számos életútinterjúja érdemi, gazdag és őszinte képet ad – lásd például Marosi–Enyedi 2010, Hovanyecz–Enyedi 2008).

A kutatói arcúknak, karakternek a nemzetközileg is sokszínűnek indult (s mindmáig az is maradt) regionális tudományhoz való kötődését elsődlegesen a tudományos életpálya szemléleti hangsúlyai, tematikai momentumai, módszertani eszköztára bemutatásával, értelmezésével igyekszem érzékeltetni. Ez a közelítés talán azért is megengedhető, mert *Enyedi tudományos életműve úgy egységes és teljes*, hogy talán leginspiratívabb jegye a folyamatos megújulási készség és képesség táplálta *sokszínűség*.

A regionális tudomány céljai, alapkérdései *tér és társadalom* viszonyához, összekapcsoltságához, egymásra hatásához, vagy épp szétválaszthatóságához kötődnek (nem kevés elméleti és gyakorlati vitakérdést támasztva). E viszony mentén két jellegzetes közelítés, hangsúly figyelhető meg. Az első „*a tér a társadalomban*” problémakör, a második „*a társadalom a térben*” kérdéskör. Bár sok regionalista életpályáján, publikációiban jellemzően ott van mindkét közelítés, gyakori az egyik vagy a másik relációra, sorrendre tett hangsúly. Enyedi esetében egyértelműen a második közelítés a domináns. Miközben publikációi mindvégig a legalapvetőbb tércategóriákban, téregységekben (mindenekelőtt a településekben és a régiókban) mozognak, kiérződik belőlük, hogy a szerzőt elsődlegesen a társadalmi mozgások izgatják, az elmaradottság és a megújulás jelenségei, a területi egyenlőtlenségek társadalmi tartalma, mozgatórugói. E szemléletre sok száz tanulmánya közül számtalan példa hozható, közülük az összetett társadalmi jelenségeket térben koncentrált módon összefogó „város-probléma” térben és időben tágra nyitott értelmezése (Enyedi 2012) és legtöbbször hivatkozott írása, a rendszerváltozás hajnalának regionális folyamatairól készült mű (Enyedi 1996) mindenképp kiemelendő. Térleméleti kérdésekkel célzottan tulajdonképpen nem foglalkozik egyetlen írása sem, ha valami nagyon idegen a szemléletétől az épp a társadalom „valós” folyamataira koncentrááló attitűdtől elütő „elméletieskedés”. Ha kicsit tágabban közelítünk a térproblematikára az életműben, megláthatunk ugyanakkor számos olyan kérdésfelvetést is, ami térleméleti szempontból is alapvető. Ilyen a régiók értelmezésével, szerepével kapcsolatos számos írás, az „új terek” vagy a globalizáció társadalmi problematikája, a felértékelődött társa-

dalmi szegmensek (például az ún. kulturális gazdaság – Enyedi 2002) térbeli megjelenése vagy épp a környezeti ügyek, amelynek taglalásakor mindvégig ott a biztos elméleti kapaszkodó: a környezet természeti és társadalmi elemeinek együttes kezelése. Ezen a szemléleti bázison – s nem csak gyakorlati, vezetői munkájában – érvel aztán sok írásában a regionális tudomány mint sajátos, önálló diszciplína léte, szerepe mellett (Enyedi 2011).

A területi kutatások irányzatainak megkülönböztetéséhez az elemzői szemlélet és módszertan két alapkategóriája, az *analízis* és *szintézis* fogalmainak, eszközeinek megkülönböztetése jó kiindulás. E dimenzióra figyelve ugyanazt mondhatjuk, mint az előbb: gyakori egyazon kutató esetében is mindkét közelítés használata. Igaz ez Enyedire is, bár, ha ez esetben sem ragaszkodunk az „*is-is*” minősítés nyugtató álláspontjához, munkásságában végig erősebbnek tűnik (főleg a későbbi írásokban) a bátor és megalapozott szintetizáló törekvés. Noha több munkája vesz görcsö alá egy-egy térséget (távoli országokat is jól ismert, leggyakrabban ez mégis Kelet-Közép-Európa, amiről modernizálódó szemléletű „regionális földrajzi” könyvet írt – Enyedi 1978) vagy várost (a sokat, sokoldalúan vizsgált példa Budapest), a leginspiratívabb munkákra már az általánosító, modellező, összegző – egyszóval „szintetizáló” – közelítés a jellemző (Enyedi 1988).

Munkáiban nem egymással szemben állva, hanem épp egymást erősítve jelenik meg az egyedi és az általános, a közös. Ugyanilyen, néhol egymást erősítő, máskor egymással konkuráló relációkra mutat rá a lokális-regionális-globális viszonyrendszer megjelenése írásaiban, legyen szó akár regionális versenyképességről (Enyedi 2009) vagy épp fenntarthatóságról. Ebben a tekintetben sajátos ívet, biztos alapokat ad az életműnek a mezőgazdaság, a falvak lokális viszonylataiból induló s a globális városokig tartó kutatói tapasztalat és munka.

Az elmúlt évtizedeket „domináló”, de mára erős kritikai ösztűz alá vett kvantitatív módszertan kutatói pályájával egy időben futó irányzatához való viszonyát jól jelzi, hogy ő is publikált a talán legismertebb kvantitatív módszerre, a faktoranalízisre épülő tanulmányt (Enyedi 1976), de itt a „háttérmunka”, a tanítványoknak, munkatársaknak ezen eszközök használatához, elterjesztéséhez nyújtott támogatása az egyik legfontosabb momentum. Sokunk számára emlékezetes példa a kilencvenes évek elejéről, a nemzetközi területi kutatás súlyponti kérdéskörének, az erősen empirikus és kvantitatív szemléletű innováció- és diffúzió-kutatásnak a hazai tudományos tematikába és területfejlesztési gondolkodásba illesztése, ami kifejezetten Enyeditől indult.

Enyedi egész munkássága azt a társadalomkutatói attitűdöt képviseli, amely a kutatói szerepbe beleérti a „*társadalomalakítói*” szerepet is oly módon, hogy a politikai döntéshozók számára felkínálja a tudomány hozadékát, a helyzetelemző, értékelő munka tapasztalatait és következtetéseit. Jellemző vonása írásaiban, hogy miközben teljesen tisztában van a múlt, a történelem determinációival, nem merül el azok sok tekintetben kockázatmentes ecsetelésében, meglátásai szinte mindig a legaktuálisabb, a (területi, nemzeti) felzárkózásra, a társadalmilag is fenntartható modernizációs folyamatokra összpontosítanak, sőt felvállalja a prognózis, az előrejelzés kockázatos közelítését is (ilyen jellegű összefogott munkák voltak az MTA Stratégiai kutatások az ezredfordulón). Mintaszerű példa e szemléletre a hazai regionális fejlődés 1994–2010 közötti forгатókönyveinek – a regionális tudomány magját alkotó kérdéskör, a területi egyenlőtlenségi problematika menti, még sok bizonytalansággal telített időszakból indított – felvázolása (Enyedi 1996, 48–58. o.) is. Itt (visszatekintve megállapíthatjuk) megtaláljuk a legtöbb elemében megvalósult történet, a „polarizált” forгатókönyvet – vélhetően, mint sokan mások, a szerző sem ebben reménykedett, de, hogy esélyét látta, az tény.

A kutatói munkásságban jelenlévő sokszínűség (*multi- vagy transzdiszciplinaritás*) kapcsán a megjelent írásokból két, nagyon különböző, de egy irányba mutató momentum emelhető ki. Az első egy ritkán értékelt sajátosság. Enyedi írásai közt nagy számban sorakoznak az *ismertető, értékelő, recenzáló* írások. Azon túl, hogy vélhetően minden szerző számára örömteli, megtisztelő momentum volt, hogy Enyedi fűz véleményt munkájához, e publikációcsokorra jellemző az, hogy a társadalomtudományok legszélesebb spektruma bukkan itt fel az agráriumtól, a szociális ügyeken át az oktatáskutatásig. Részletes (és végeredményében tanítható!) analízis tárgyai lehetnének ezek a rövid írások: miként, milyen hangsúllyal és értelemmel kell ismertetést készíteni, a tartalomjegyzékek verbalizálása helyett a lényeges új momentumok kiemelésével, az elandalító ömlengés helyett az okos, használó kritikával, vitaelemekkel (mindezt úgy, hogy eközben a recenzált mű kézbevitelére hív fel). Itt érdemes talán említenünk, hogy a tudományos tartalom Enyedi írásaiban nagyvonalú, világos stílusban, sok esetben izgalmas „tudományos esszé” formájába öltözött jelenik meg („A stílus maga az ember”).

A tág társadalomtudomány eredményeit, szemléletét azonban nem csak az ismertetések hozzák be az életműbe, hanem ott vannak magukban a „saját” írásokban is. Itt is az életmű záró darabja, a városi szintézis (Enyedi 2012) hoz mintaértékű példát. Ebben – a teljes értékelést itt értelemszerűen elhagyva – a városok „arcai” (Enyedi 2012, i.m. 24–38. o.) közt ott sorakozik: a földrajzi, a közgazdasági, a történeti, a demográfiai, a társadalmi, a közjogi-közigazgatási, az urbanisztikai, a természeti profil.

Enyedi regionalista szemléletének magját láthatjuk mindebben: azt, hogy miként fogja össze, történetileg és földrajzilag eltérő hangsúlyokkal e sokszálú társadalmi-természeti hatásrendszert a térbeliség, ez esetben a városi keret. Ha viszonyainkon változtatni, javítani szeretnénk, a korábbi szegmentált, ágazati közelítés helyett a területi entitásokra kiemelten figyelve nagyobbak az esélyeink. Ez pedig az európai (talán még ma is megengedhető, hogy mintának tekintsük) regionális politikai fordulat lényege. Enyedi életműve erről is szól.

IRODALOM

- Enyedi György* (1976): A mezőgazdaság színvonal-zónái. In: Enyedi György (szerk.): A magyar népgazdaság fejlődésének területi problémái. Akadémiai Kiadó, Budapest, pp. 175–185.
- Enyedi György* (1978): Kelet-Közép-Európa gazdaságföldrajza. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest
- Enyedi György* (1988): A városnövekedés szakaszai. Akadémiai Kiadó, Budapest
- Enyedi György* (1996): Regionális folyamatok Magyarországon az átmenet időszakában. Hilscher Rezső Szociálpolitikai Egyesület, Budapest
- Enyedi György* (2002): A városok kulturális gazdasága. Földrajzi Értesítő – Hungarian Geographical Bulletin, 1–2., pp. 19–29.
- Enyedi György* (2008): Az iskolateremtő. In: Hovanyecz László: Értékteremtők 2008. Kossuth Kiadó, Budapest, pp. 54–79.
- Enyedi György* (2009): Competitiveness of the Hungarian regions. Földrajzi Értesítő – Hungarian Geographical Bulletin, 1., pp. 33–47.
- Enyedi György* (2011): Mi a regionális tudomány? Magyar Tudomány, 12., p. 1514.
- Enyedi György* (2012): Városi világ. Akadémiai Kiadó, Budapest
- Marosi Lajos – Enyedi György* (2010): Látogatás a tudomány fellegvárában, Enyedi György akadémikusnál. Területi Statisztika, 3., pp. 255–267.

Kulcsszavak: Enyedi György, regionalista, tér, társadalom.

Resume

Characterization of György Enyedi's scientific career by branch of science is not an easy task for the writers. In commemorations a long list of scientific branches is mentioned. For many of us Enyedi is mainly a regionalist, a prominent person of laying basis to rural science and its institutionalization within the country, reaching recognition internationally and at home. The present paper wishes to bring into limelight all those moments, which characterize his scientific career on regionality.